
Veiligheidsbehoefte en het diepste verlangen

R. Bisschop

Abstract

The need for security, pivotal in human life, has a complex relation to other deeply felt desires. As case studies illustrate, perceived security does not necessarily correlate with the actual security evaluations. In addition, both economic growth and recession have been, since the 90's, accompanied by growing popular discontent. One explanation for this discontent could be the loss of worldviews and their collective values once anchored in the Christian tradition and influential in all spheres of society. Modernity's suggested alternative value system, individual freedom, fails to provide an adequate perspective on past and future and weakens the structures of both civil society and the constitutional state. As such, it is inadequate to satisfy modern societies' deep longing for peace and fulfillment. This essay argues that this longing is the consequence of humanity's loss of union with its Creator. Satisfying basic human needs only contributes to deep fulfillment if it functions in a relationship of love between God and man. Therefore, only restoration of this relationship through Christ, can bring about the ultimate fulfilment of human needs.

Ruim tien jaar geleden nam een D66-collega uit de Staten van Utrecht afscheid. Tijdens het afsluitende etentje raakte ik met haar in gesprek over de vraag hoe we in het leven staan. Ik vertelde iets over het vertrouwen in Gods leiding over ons leven en hoe we als gezin recent persoonlijk zijn bijzondere zorg ervaren hadden. Ze keek me aan en vroeg, oprecht verbaasd, bijna verbijsterd: 'Geloof je écht dat er een hoger plan is voor jouw leven? Dat er een God is die alles bestuurt, ook voor jou? Dat gaat er bij mij niet in. Ik denk dat het aankomt op vrijheid, je verantwoordelijkheid nemen, eigen keuzes maken.'

Vorig jaar had ik een gesprek met een collega-Kamerlid van de PVV. Ik had me nooit gerealiseerd hoezeer hij zijn werk ziet als een missie die hij moet uitvoeren. De dreiging van de islam is voor hem heel reëel en concreet. Hij ziet het als zijn opdracht om een bijdrage te leveren om de invasie van deze ideologie in Europa te stoppen. 'Dat moet jou toch ook aanspreken, met je christelijke achtergrond,' zei hij letterlijk, 'jullie zijn de eersten die eraan gaan.' Inderdaad zie ik de dreiging van de islam ook, maar ik vertelde hem hoe naar onze overtuiging alles in Gods hand ligt, dat we ons mogen overgeven aan zijn leiding, en dat we ondertussen – binnen de grenzen van de democratische

rechtsstaat – doen moeten wat in ons vermogen ligt om het kwaad van extremisme, terrorisme en jihadisme te bestrijden. Hij vond mijn benadering een beetje naïef, geloof ik.

In beide gevallen deelden we de behoefte aan een mate van stabiliteit, veiligheid en geborgenheid, maar verklaarde het verschil in de ultieme bron van ons basisvertrouwen het onderscheid in levenshouding en ‘roeping’ of taakopvatting. Dit artikel is een reflectie op de verhouding tussen basale menselijke behoeften, met veiligheid en geborgenheid als paradigmatisch voorbeeld, en hun vervulling. De vervulling van basale menselijke behoeften als eten, drinken, onderdak en een bepaalde mate van bestaanszekerheid lijkt een noodzakelijke voorwaarde te zijn voor het gevoel of de overtuiging dat men een goed leven heeft. Toch is de vervulling van die behoeften niet voldoende. Wie genoeg te eten en te drinken heeft, met onderdak, gezondheid, en veiligheid bovendien, kan nog steeds onrustig of ontevreden zijn. Er blijft een zucht naar schoner leven, naar een toekomst met meer rijkdom of aanzien, naar bestendiging van het gewone leven, naar een eeuwige jeugd. Bedreigd te worden in basale behoeften voedt de onrust, zoals we ook nu in Europa kunnen zien. Die onrust zal echter niet verdwijnen als de basisbehoeften bevredigd zijn.

Basisbehoeften

Een mens vormt geen gesloten systeem, maar is afhankelijk van dingen en andere mensen. Die afhankelijkheden vormen onze (basale) behoeften. Onze basisbehoeften kunnen in hun diversiteit en onderlinge samenhang op allerlei manieren geschematiseerd worden. Een wat ouder maar zeer invloedrijk voorbeeld daarvan is de behoeftenpiramide die opgesteld is aan de hand van een analyse van menselijke behoeften en motivaties door de Amerikaans-Joodse psycholoog Abraham H. Maslow.¹ Hij onderscheidde de lichamelijke behoeften, de behoefte aan veiligheid, liefde, waardering en zelfactualisatie, en de middelen die dienstbaar zijn aan de vervulling van die behoeften, bijvoorbeeld op cognitief niveau. Die behoeften motiveren de mens om de eigen potenties en capaciteiten te actualiseren.

Er zijn allerlei interessante vragen te stellen bij Maslows lijst van basale menselijke behoeften. Zijn er empirische data op basis waarvan deze lijst is samengesteld? Hoe verhouden de behoeften zich onderling precies? Is dit niet vooral een uitdrukking van een westerse, humanistische visie op de gezonde

---

1 A.H. Maslow, ‘A Theory of Human Motivation’, in: *Psychological Review* 50 (1943), p. 370-396. De hierin gepresenteerde lijst van behoeften is pas later in het beroemde piramide-schema gepresenteerd.

mens? Eer, bijvoorbeeld, lijkt in oosterse culturen een basale behoefte te zijn, maar is iets anders dan Maslows notie van waardering (*esteem*). En wat is er precies bereikt als een mens ‘zichzelf geactualiseerd heeft’, of ‘werd wie hij kon zijn’? Voor ons doel is het echter voldoende om op te merken dat veiligheid (*safety*) door Maslow als tweede wordt genoemd. Daarmee wordt aangegeven dat het een basisbehoefte betreft. Los van de antwoorden op de opgeworpen vragen, lijkt dat inderdaad plausibel. We zijn in meer of mindere mate afhankelijk van veiligheid in de eigen buurt en leefomgeving, van vastheid door het werk als zelfstandige of voor een bedrijf, van geborgenheid in een gezin of in andere sociale verbanden, van rust en vrede in het publieke domein. Deze afhankelijkheid gaat ook verder dan de eigen leefomgeving. Ook internationale stabiliteit maakt in bepaalde mate deel uit van onze basisbehoeften. Ondersteuning van internationale militaire operaties elders in de wereld door Nederlandse legereenheden, bijvoorbeeld, wordt wel verdedigd door te wijzen op de noodzaak om uitwaaiering van problemen richting Europa te voorkomen.² De wereld is een dorp geworden.

Welvaart en onbehagen

Wat deze basisbehoefte aan veiligheid betreft, leken we het in ons land na de Tweede Wereldoorlog goed geregeld te hebben. De grondwet waarborgde de rechtsstaat, het staatsbestel, en de fundamentele rechten en vrijheden van de burgers. De opbouw van de verzorgingsstaat, economische groei, en een zekere mate van welvaartsdeling leidden zo’n vijftig jaar lang tot binnenlandse stabiliteit. Met internationale stabiliteit was het minder goed gesteld, maar we kregen in ieder geval het gevoel dat hier wat aan was te doen middels actieve inzet voor de handhaving van mensenrechten elders in de wereld, steun aan de inrichting van Europese organisaties, en de deelname aan VN- en NAVO-missies om vrede en veiligheid te bevorderen.

Historisch gezien heeft Nederland inderdaad nooit een grotere mate van veiligheid en rust gekend dan nu, volgens onderzoeken.³ De criminaliteitscijfers dalen jaar op jaar. Weliswaar blijkt ook dat de bereidheid om aangifte te doen afneemt, maar dat lijkt de onderzoeksresultaten nauwelijks te kunnen beïnvloeden. Sociale veiligheid is een speerpunt van het onderwijsbeleid. De welvaart is ongeëvenaard hoog, ondanks de bankencrisis en de economische

---

2 *Internationale Veiligheidsstrategie: Veilige wereld, veilig Nederland* (ministerie van Buitenlandse Zaken 2013).

3 *Veiligheidsmonitor 2015* (CBS 2016); E.E. Duchateau-Polkeman, ‘Hoe perceptie ons veiligheidsgevoel beïnvloedt’, in: *Militaire Spectator* 185.1 (2016), p. 4-18.

recessie. Tot 9/11 leek ook internationaal het veiligheidsbeeld te verbeteren. De Koude Oorlog lag achter ons, sinds vanaf 1989 het communistische Oostblok met zijn Warschaupact vergruizelde. Het Nederlandse leger is ontmanteld tot er een kleine beroepsorganisatie overbleef. De Russische beer was immers bedwongen en de internationale verbanden waarborgden toch voldoende veiligheid en zekerheid? Europa werd wel geregeld geteisterd door terroristische aanslagen, maar het heeft – afgezien van de randen ervan – nog nooit zo'n lange ononderbroken periode van vrede gekend als nu. De invloedrijke denker Francis Fukuyama stelde in zijn *Het einde van de geschiedenis en de laatste mens* in 1992 optimistisch dat de liberale democratie voorgoed dominant zou zijn in de wereld.⁴ Daar bleek naderhand het nodige op af te dingen, maar zijn theorie weerspiegelt feilloos de verwachtingen van de eerste tijd na de val van het communistische machtsblok.

Het ligt in onze aard te streven naar meer. Dat streven is door iemand als John Stuart Mill, een 'liberale oudvader', zelfs als economisch principe aangegeven. Voor wie dat accepteert en centraal stelt, behoren onderwijs, zorg, en justitie daaraan dienstbaar te zijn. Het onbehagen krijgt dus geregeld een gestalte in een onverzadigbare drang naar verandering en vooruitgang. Naast deze blijvende onrust zijn er echter ook concrete signalen van een groeiend onveiligheidsgevoel in Nederland waar te nemen. De laatste jaren is het optimisme over een veilige toekomst afgenomen. Een signaal hiervan is de opkomst van rechtse populistische partijen in vrijwel geheel Europa. Die varen wel bij hun boodschap dat de veiligheid van de eigen burgers wordt bedreigd door immigranten en de islam. De meest opvallende uiting hiervan in Nederland was de Fortuyn-revolte in 2002, die het aanzien van de landelijke politiek sterk veranderde. Deze vond plaats na twee paarse kabinetten (VVD, PvdA en D66) in een periode van enorme economische groei. Niet bezuinigingen, maar verdeling van meevallers was de grote politieke uitdaging. Maar ondanks die welvaart groeide de onvrede.

Een ander signaal is het afnemende vertrouwen in organisaties uit de breedte van de samenleving, zoals de politiek, de pers, de ambtenarij, de Europese Unie, grote bedrijven, banken en kerken.⁵ Hoewel daarbij vergeleken het vertrouwen in de rechterlijke macht, politie, en leger in Nederland relatief

---

4 F. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York/Toronto 1992.

5 J. Arends en H. Schmeets, *Sociaal en institutioneel vertrouwen in Nederland* (CBS 2015.1); B. Niemeijer en P. van Wijck, 'Verschillen tussen burgers in vertrouwen in de rechtspraak', in: *Recht der Werkelijkheid* 34 (2013.2), p. 2-17.

hoog is, weerspiegelt het afnemend vertrouwen in organisaties uit de breedte van de samenleving een groeiend gevoel van onzekerheid. De veiligheidsbeleving daalt, de vergelijkende veiligheidscijfers ten spijt.⁶

Dreiging

Politici, opiniemakers en media kunnen de samenleving in hoge mate beïnvloeden en dus ook gevoelens van onbehagen verminderen of juist aanjagen. Selectie en presentatie van nieuwsfeiten zijn daarbij cruciaal.⁷ Maar in de kern van de zaak is die invloed toch niet meer dan instrumenteel. Waar komen dat dalende vertrouwen en het toenemende gevoel van onbehagen vandaan? Met de piramide van Maslow in gedachten, lijkt de verklaring eenvoudig: basisbehoeften worden, óf in realiteit óf slechts in perceptie, bedreigd. De behoeften uit de tweede categorie van de piramide (veiligheid) worden bedreigd door economische en (geo)politieke instabiliteit en geweld, wat vervolgens leidt tot groeiende onzekerheid en onrust.

Dat lijkt een plausibele diagnose. Ondanks het historisch gunstige beeld dat hierboven werd geschetst, zijn er ook voldoende aanleidingen om ons bedreigd te voelen. Er was de afgelopen jaren sprake van economische recessie, dalende huizenprijzen, hoge werkloosheid, banen die op de tocht staan, grote bezuinigingsoperaties, banken die het vertrouwen verloren en forse financiële problemen in Griekenland. Daarbij komt dat de verzorgingsstaat onbetaalbaar is geworden en omgevormd wordt naar een 'participatiemaatschappij' of een 'zorgzame samenleving', wat tot veel onzekerheid leidt. De afnemende criminaliteitscijfers worden naar de achtergrond gedrongen door wat we dagelijks lezen over geweld dichtbij: plofkraken, drugslaboratoria, wietkwekerijen, roofmoorden, vechtpartijen, aanranding, oplichting, fraude en verduistering. Om nog maar niet te spreken van eigen ervaringen met 'kleinere' vormen van criminaliteit als winkeldiefstal, tasjesroof, woninginbraak, een gestolen fiets, of een bedreigende situatie.

Door de oorlogen in Afrika en het Midden-Oosten zijn massale migratiestromen richting Europa op gang gekomen, die overwegend uit moslims bestaan. De integratie van eerdere groepen immigranten, met name groepen met een moslimachtergrond, blijkt echter gebrekkig te zijn, en voor proble-

---

6 Duchateau-Polkeman, 'Hoe perceptie ons veiligheidsgevoel beïnvloedt', p. 10-13; vgl. B.G.J.T. Wein, A.J. Willems en E.A.J.A. Rouwette, *Sociaalpsychologische impactfactoren bij rampen, crises en aanslagen. Een literatuurstudie naar impactverhogende en -verlagende factoren bij rampen, crises en aanslagen* (Nijmegen 2016).

7 Duchateau-Polkeman, 'Hoe perceptie ons veiligheidsgevoel beïnvloedt', p. 13-14.

men te zorgen.⁸ Tegelijk wordt Europa geconfronteerd met een agressieve islam, zowel buiten als binnen zijn grenzen. Onder de vlag van ISIS vonden inmiddels bloedige aanslagen plaats in Europese steden als Parijs, Kopenhagen en Brussel, zelfmoordacties in Afrika en het Midden-Oosten – allemaal in de naam van Mohammed en Allah. Die hebben als doel de westerse samenleving zo veel mogelijk te ontwrichten en angst aan te jagen. Ook in Nederland is het dreigingsniveau terecht al jaren ‘substantieel’, het op één na hoogste.⁹ Voeg daarbij de berichten over klimaatverandering, de aantasting van natuur en milieu, spanningen aan de oostgrens van Europa, wantrouwen richting de Europese Unie, de chaos in het Midden-Oosten, de permanente bedreiging van de staat Israël door islamitische landen, het toenemende antisemitisme in Europa – om niet meer te noemen ...

De veiligheid staat momenteel in heel Europa en ook in de Verenigde Staten van Amerika onder druk. Dat zorgt voor maatschappelijke onrust. Het gevoel bedreigd te worden in het eigen bestaan maakt sterke emoties los. In een democratie uit zich dat bijvoorbeeld in de opkomst van populistische partijen, die in krachtige taal ongenueanceerd uiting geven aan het gevoel van dreiging. Als veiligheid gebaseerd is op materiële welvaart, rechtszekerheid, politiek-maatschappelijke rust en stabiliteit, dan is dat gevoel van onveiligheid dus terecht, en er is geen reden te verwachten dat dit in de nabije toekomst anders wordt. Zowel economische hoogconjunctuur als recessie gingen gepaard met groeiende onrust, onvrede en onzekerheid. Terreuraanslagen, de dreiging ervan, de internationale en de binnenlandse spanningen zullen die slechts doen toenemen. Het geloof in de maakbaarheid van de samenleving en van de wereldvrede is misplaatst gebleken.

Oorzaken en oplossingen?

Materiële welvaart, rechtszekerheid en stabiliteit blijken een fragiele basis voor het gevoel van zekerheid, veiligheid en geborgenheid te zijn. Dat gevoel laat zich echter ook niet creëren of herstellen door politieke, politoniale en militaire maatregelen. De dreiging vindt in West-Europa een vruchtbare bodem. Hoe komt dat? En wat kan het gevoel van dreiging temperen?

---

8 P. Scheffer, ‘Het multiculturele drama’, in: *NRC Handelsblad* 29 januari 2000. Zie ook P. Scheffer, *Het land van aankomst*, Amsterdam 2007.

9 *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 42* (ministerie van Veiligheid en Justitie, juli 2016); vgl. E. Bakker en J. de Roy van Zuijdewijn, *Barometer van de dreiging. Tien jaar Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 2005-2015* (Ministerie van Veiligheid en Justitie 2016).

Misschien heeft het ermee te maken dat hechte levensbeschouwelijke grondslagen als de basis van de eigen cultuur de afgelopen decennia zijn weggevallen of ter zijde geschoven, zonder dat daar een perspectief op een alternatieve vaste ordening voor in de plaats is gekomen. In de periode die voorafging aan de Fortuyn-revolte werd in Nederland doelbewust afscheid genomen van een aantal oer-christelijke waarden ten aanzien van levensbegin, levenseinde, het huwelijk en prostitutie. Die waren 'niet meer van deze tijd'. Collectief gedragen levensbeschouwelijke waarden beïnvloeden de wijze waarop economische en (geo)politieke instabiliteit verwerkt worden en kunnen richting geven aan de visie die nodig is in concrete situaties. Dat de politieke meerderheid afstand nam van christelijke waarden was het sluitstuk van een proces waarin collectief gedragen waarden, die van oudsher bijdroegen aan het gevoel van zekerheid, veiligheid en geborgenheid, aan invloed inboetten. Met als gevolg dat die collectieve waarden ook geen houvast meer kunnen bieden in onzekere tijden. De vermeende 'progressie' werkt dan als katalysator voor het dreigingsgevoel.

Een gedeeld uitgangspunt wordt door een meerderheid van de politieke stromingen in Nederland gevonden in het dogma van de individuele vrijheid. De opmerking van mijn D66-collega die ik in het begin citeerde geeft daar ook blijk van. Als antwoord op het onbehagen, en dus als fundament voor een robuuste maatschappelijke ordening, schiet dat echter tekort. De centralisering van informatie en macht die de digitalisering met zich meebrengt gaat ten koste van de private ruimte – en dus de vrijheid – van het individu. Eenzelfde beweging zien we in de economie, waar de macht van een beperkt aantal bedrijven ongekende vormen aanneemt. Op sociaal niveau kan individuele vrijheid individualistische uitwassen krijgen die ontwrichtend werken op maatschappelijke verbanden als het huwelijk en het gezin. Als juridisch ijkpunt dreigt het dogma van de individuele vrijheid en gelijkheid bovendien tot een inperking van in de grondwet verankerde grondrechten als de vrijheid van godsdienst, vereniging en onderwijs te leiden. Het gelijkheidsbeginsel keert zich tegen de vrijheid van het individu. De beschuldiging van discriminatie wordt maar al te gemakkelijk geuit tegen hen die de waarden, normen en geboden van Gods Woord als uitgangspunt voor hun maatschappelijke en politieke leven willen nemen. Bovendien richt het vrijheidsdogma zich slechts op het hier-en-nu, en ontmoedigt dit om te denken in het perspectief van voorbije en toekomstige generaties. Kortetermijnbenaderingen als opportunisme en pragmatisme zijn onlosmakelijk daaraan verbonden. Vanuit deze technologische, economische, maatschappelijke, en juridische perspectieven bezien kan individuele vrijheid juist het gevoel van onveiligheid en het ontbreken van geborgenheid versterken.

Ik denk dat in de bedreiging van onze bestaanszekerheid en behoeftever-

vulling het christendom een perspectief biedt dat recht doet aan de ervaren angst en onzekerheid, en appelleert aan een verlangen dat fundamenteeler is dan onze basisbehoeften.

Miskend verlangen

Het christelijk geloof is geen ontkenning van het gewone leven, maar het antwoord op zijn nood. Het onbehagen vanwege de bedreiging van de vervulling van onze basisbehoeften is voelbaar voor iedereen, dus ook voor wie in Christus gelooft. Dat onbehagen, zo zagen we hierboven, is terecht voor zover veiligheid gebaseerd is op de materiële welvaart, de rechtstaat et cetera. En in zekere mate is onze veiligheid daarop gebaseerd. Een mens is in afhankelijkheid van dingen en mensen geschapen: de behoefte aan eten en drinken, erkenning en waardering, liefde en relaties, veiligheid en geborgenheid zijn onderdeel van de schepping. De vervulling van die basisbehoeften, maar ook het uitblijven daarvan, dienen het doel van het menselijk leven als geheel, namelijk het leven in gemeenschap met de drie-enige God. Het ontvangen van wat we behoeven is een teken van Gods zorg en liefde, en in die zin een uiting van de omgang met God. Onze behoefte is een verbindingspunt voor de omgang met God, zoals wederzijdse zorg een uiting kan zijn van genegenheid tussen mensen, en de behoefte aan die zorg dus een verbindingspunt tussen mensen.

Een 'stil en gerust leven' te kunnen leiden is ook een christelijk ideaal, maar niet omdat daarin de mens tot zijn bestemming komt. In de Bergrede leerde Jezus: 'Zoek eerst het Koninkrijk van God en Zijn gerechtigheid, en al deze dingen zullen u erbij gegeven worden' (Matth. 6:33). Als al zijn basisbehoeften zijn vervuld, is de mens nog niet wie hij kan en behoort te zijn. Zelfs een overvloedige vervulling van die behoeften – rijkdom, in plaats van genoeg, bijvoorbeeld – verandert daar niets aan. De vervulling van wat bij psychologen 'basisbehoeften' heet, is in theologisch opzicht ontoereikend voor de mens. Die gedachte heeft een heel praktische implicatie. Goed bestuur en goede zorg richten zich op de vervulling van de menselijke basisbehoeften, maar weten zich daarin begrensd. Na de zorg voor de basisbehoeften blijft het mensenhart nog onvervuld. Dat ligt niet aan de politiek, aan de zorg, of iets dergelijks, maar aan de mens zoals die is geschapen. Het utopia van de maakbaarheidsdenkers is geen hemels paradijs.

Onze behoefte is gegeven in Gods schepping, en bedoeld als deel van de omgang met God. Bedreigd te worden in onze basisbehoeften is een gevolg van de zonde, veroorzaakt door de verbroken relatie met God. Die zonde van relatiebreuk maakt in denken, voelen en handelen het leven zelf, met alles wat het te bieden heeft, tot het hoogste goed – in plaats van God. Dan blijft het

verlangen, maar wordt dat niet vervuld. Dat verlangen maakt ons leven tot een zoektocht naar de vervulling ervan. Wie vervulling zoekt in de bevrediging van basisbehoeften of daar zijn levensbestemming van maakt – hoezeer die ook humaniteit en ontplooiing beogen – miskent dus het doel waartoe God de mens en zijn behoeften schiep. De vervulling van de behoeften wordt dan niet als uit Gods hand ontvangen, niet als Vaderlijke zorg herkend, en is dus geen uiting van omgang met God maar een bevestiging van de breuk in de relatie met God. Dan is bekering nodig.

Als de gaven van God zelf tot hoogste goed worden, miskennen we wat ons verlangen kan vervullen en de onrust kan stillen. Zoals Augustinus dat zo precies en mooi kon zeggen: ‘Laat heb ik U liefgekregen, o Schoonheid, zo oud en zo nieuw! Laat heb ik U liefgekregen. En zie, U was binnen in mij, maar ik was buiten, en daar zocht ik U, en ik rende, misvormd als ik was, op de schone vormen af die door U gemaakt zijn. U was bij mij, maar ik niet bij U. Ik werd bij U vandaan gehouden door dingen, die niet bestaan zouden hebben als ze niet in U bestaan hadden.’¹⁰ Die zoektocht naar de schone vormen is wat tot uiting komt in de hang naar een *forever young* leven, in de zorg om een glanzende carrière, in het excessieve streven naar invloed, aandacht, aanzien, rijkdom, eer. Het is als bij afgoderij: zeker misplaatst, maar wel religieus. De verafgoding van het eigen leven en de eigen behoeften is misplaatst, omdat ze het zicht beneemt op de Bron van de verzadiging van het menselijk verlangen. De onrust in ons leven die rest als we alles hebben wat we willen, is een miskend verlangen naar God die in Christus tot ons komt.

Daarmee is ook een uitweg aangegeven uit het onbehagen over dreigingen die ons omringen: het geloof in Gods voorzienigheid of zorg, zoals die ons door het geloof in Christus blijkt. God onderhoudt hemel en aarde, en doet ons de vervulling van onze basale behoeften toekomen als uit zijn Vaderlijke hand. Maar God kan ons ook de onthouding van onze behoeftevervulling doen ‘toekomen’. Dat is, zo lezen we in de catechismus, geen lot of toeval, maar komt voort uit de raad en wil van God.¹¹ Hoe *onthouding* van onze behoeften door God een *gave* van God kan zijn blijft ons vaak een raadsel. De wens meer te willen weten en te begrijpen van de wil van God en van het raadsel van ons leven wordt veelal niet vervuld. De onrust en onbehaaglijkheid die dat kan geven wordt niet gestild dan door het geloof in Christus, in Wie de verbroken

---

10 Augustinus, *Confessiones*, Boek X, XXVII.38.

11 De Latijnse versie van de Heidelbergse Catechismus heeft bij het antwoord op vraag XXVII in plaats van ‘...uit Zijn Vaderlijke hand ons doet toekomen’: ‘...sed paterno eius consilio et voluntate contingent’. J.N. Bakhuizen van den Brink, *De Nederlandse Belijdenisgeschriften*. Amsterdam 1976.2, 166.

gemeenschap tussen ons en God wordt hersteld. De behoefte aan dat geloof en vertrouwen is het meest basaal van alle voorwaarden voor een 'goed leven'.

Roeping

Het roepingsbegrip zoals uitgewerkt in de calvinistische traditie houdt in dat mensen in het gewone leven gehoor geven aan dat waartoe God hen roept: het leven in de gemeenschap met God, als schepselen op zijn aarde. Dat kan op allerlei manieren en in allerlei functies. 'Hij heeft u, mens, bekendgemaakt wat goed is en wat de Heere van u vraagt: niets anders dan recht te doen, goedertierenheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met uw God' (Micha 6:8). Wij mensen zijn geschapen in afhankelijkheid van andere mensen en dingen, en in die wereld werken wij. In dat gewone leven ligt een verbindingspunt met de voorzienigheid van Hem die hemel en aarde en alle schepselen onderhoudt en regeert. Ons leven is een uitdrukkingwijze van de omgang, of juist de breuk, met God. In tijden van bezorgdheid maakt dit roepingsbesef het mogelijk om ons niet door dreigingen te laten verlammen, noch die te negeren, maar in het onbehagen en de angst te vertrouwen op God en te handelen in gehoorzaamheid en geloof.

Onbehagen maakt onrustig, het spoort aan tot een zoeken naar vervulling. Wat dat betreft leven we in hoopgevende tijden. West-Europa is wel geseculariseerd, maar het menselijk verlangen is niet licht verzadigbaar. Misschien zullen we de troost gaan vinden in het geloof dat we niet van onszelf zijn. Misschien zullen we Hem liefkrijgen – al is het dan laat.

R. Bisschop is lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.